

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Erik Broman

Godtrosförvärv i rättsekonomisk kontext

Examensarbete
20 poäng

Handledare
Christian Dahlman

Ämnesområde
Rättsekonomi

Termin
HT 2006

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRKORTNINGAR	2
1 INLEDNING	3
1.1 Syfte	3
1.2 Metod	3
2 HISTORISK TILLBAKABLICK	5
2.1 Äldre svensk rätt	5
2.2 Yngre svensk rätt	6
2.3 Lag (1986:796) om godtrosförvärv av lösöre.	7
2.3.1 Lagen innan ändring år 2003	7
2.3.2 Lagen efter ändring år 2003	7
3 RÄTTSEKONOMISK TEORI	9
3.1 Allmän rättsekonomisk inledning	9
3.1.1 Teorier och begrepp	9
3.1.1.1 The Economic man	9
3.1.1.2 Pareto-kriteriet och kvasiränta	9
3.1.1.3 Transaktionskostnader	10
3.1.1.4 Riskallokering	11
3.1.1.5 Asymmetrisk information	11
3.1.1.6 Moral Hazard	11
3.1.1.7 Adverse selection	12
4 ANALYS	13
4.1 Vindikation eller exstinktion	13
4.1.1 Transaktionskostnader	13
4.1.1.1 Föremåls olika beskaffenhet	14
4.1.1.1.1 Värdet	14
4.1.1.1.2 Identifierbarhet	14
4.1.1.2 Asymmetrisk information	14
4.1.1.3 Köparens skicklighet – en viktig faktor	15
4.1.2 Lagen som sänkare av transaktionskostnader	16
4.1.3 Lagen som riskfördelare vid godtrosförvärv	17
4.1.3.1 Exstinktionsprincipen	17
4.1.3.1.1 Försäkring vid exstinktion	18
4.1.3.2 Vindikationsprincipen	19
4.1.3.2.1 Försäkring med etiskt förhinder	20
4.2 Lösen	21

4.2.1	Lösen vid hävd	22
4.2.1.1	Försäkring vid hävd	24
4.2.2	Lösen vid panträtt	25
4.3	Övriga tankar	26
5	SLUTSATS	28
5.1	Var lagändringen lyckad ur ett rättsekonomiskt perspektiv?	28
BILAGA A		30
	Lag (1986:796) om godtrosförvärv av lösöre – före lagändring	30
BILAGA B		32
	Lag (1986:796) om godtrosförvärv av lösöre – efter lagändring	32
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING		34
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING		36

Sammanfattning

När godtrosvärvslagen i ny skepnad trädde ikraft juli 2003 förändrades förutsättningarna för handel med begagnade varor radikalt. Tidigare erhöll köparen en viss trygghet i form av möjligheten att göra godtrosvärv av stöldgods. Genom den nya lagutformningen har skyddet istället stärkts för ursprungägaren, den bestulne, och godtrosvärvaren får lämna det köpta ifrån sig. Begreppsmässigt har man gått från exstinktionsprincipen, utsläckande av det ursprungliga ägandet, till vindikationsprincipen som innebär återvinnandet av äganderätten.

Uppsatsens tema har varit att undersöka de rättsekonomiska effekterna av denna lagändring och ta reda på vilken utformning som svarar bäst mot samhällsekonomisk effektivitet.

I grund och botten handlar lagändringen om lagstiftarens placering av risk. Med exstinktionsprincipen ligger risken för förlust på den frånstulne till förmån för värvaren medan vindikationsprincipen gör tvärtom. Frågan om vilken utformning som ger den samhällsekonomiskt mest attraktiva lösning kan besvaras genom att ta reda på vilken av parterna som billigast kan bära risken för förlust. Antingen är det den ursprunglige ägaren eller godtrosvärvaren.

Allt talar för att den ursprunglige ägaren är den som billigast kan bära risken för förlust. Genom tillgängliga försäkringslösningar har den ursprunglige ägaren ett stort försprång gentemot godtrosvärvaren för vilken försäkringslösningen inte står till buds.

Med andra ord förefaller exstinktionsprincipen vara den mest effektiva lösningen i jakten på det samhällsekonomiskt goda.

Förkortningar

HD
NJA
SOU
Prop.

Högsta Domstolen
Nytt juridiskt arkiv
Statens offentliga utredningar
Proposition

1 Inledning

1.1 Syfte

Uppsatsen syftar till att analysera godtrosvärvslagen ur ett rättsekoniskt perspektiv. Uppsatsen kommer att ge en smärre historisk överblick som kommer att ge en bild av varför lagen idag ser ut som den gör. Vidare redovisas lagstiftarens intentioner vid den senaste lagändringen. Mest tid ägnas dock en analys av vilka verkningar lagen får ur ett rättsekoniskt perspektiv. Är lagändringen samhällsekoniskt effektiv? Uppsatsen bör ge en bild av vilka motstående intressen, samhällsekonisk effektivitet kontra skyddet av äganderätten, som föreligger. Innan lagändringen fick skyddet av äganderätten stå tillbaka för främjandet av handel med begagnat gods. Efter lagändringen stärks skyddet av äganderätten medan handel med begagnat gods blir osäkert.

Då de nya reglerna om godtrosvärv av lösöre trädde ikraft den 1 juli 2003 föregicks det av sedvanligt omfattande utredningsarbete. Till dessa utredningar kan bland annat räknas ett flertal offentliga utredningar, vilka är tillsatta för att utröna behövligheten av ny lag samt eventuella konsekvenser ny lag kan förväntas få, allt enligt regeringens direktiv. På detta följer propositionen där ett mer precist lagförslag tar form, ofta med beaktande av remissinstansers åsikter och beaktande av de slutsatser som framkommit i utredningen.

Mitt syfte är att belysa ett område som inte får så stort utrymme i lagförarbetet nämligen det rättsekoniska. Tanken är att jämföra den äldre lagen med den nya i en rättsekonisk kontext. Frågor att ställa är exempelvis hur de olika parterna som lagen vänder sig till gagnas eller missgynnas ekonomiskt av den nya lagen. Vi vet genom förarbeten att lagstiftarens intentioner med lagändringen bland annat var att stärka äganderätten hos den som blivit bestulen¹. Det leder till ökade kostnader för den som handlar med begagnade varor då denne får lägga ner mer tid på att förvissa sig om att varan inte är stulen. Frågan är då om lagändringen är rättsekoniskt försvarbar, genererar den nya lagen samhället mer nytta än den äldre.

Syftet är inte att komma med en annan lösning på lag utan endast att visa hur lagen kan uppfattas med de rättsekoniska glasögonen.

1.2 Metod

Metoden är att i den mån det är möjligt sätta rättsekoniska termer på de olika lagrummen och utifrån detta fundera över om lagändringen genererar

¹ Prop. 2002/03:17 s.14ff.

bästa möjliga samhällsnytta eller om detta kan ifrågasättas. Helt enkelt, hur står sig lagändringen i ett rättsekonomiskt perspektiv.

För att ta reda på om lagen är rättsekonomiskt effektiv har man alltså att ta reda på om den totala vinsten är högre med den gamla lagstiftningen jämfört med den nya. Var placeras risken? Kan riskbäraren hantera densamma på ett billigt, rättsekonomiskt effektivt sätt? Arbetet syftar inte till att i kronor och ören redovisa vinst eller förlust utan snarare försöka visa åt vilket håll det bär.

2 Historisk tillbakablick

2.1 Äldre svensk rätt²

För att få en bild av godtrosförvärvslagen är det lämpligt med en historisk tillbakablick. I det medeltida samhället var man till en början skeptisk till handel med okända, misstanke om ond tro låg nära till hands. Med ett växande behov av handel med främmande stod det dock snart klart att regler måste införas. I Upplandslagen infördes därför stadganden som gav en bestulen rätt att utan lösen återfå det som fråntagits honom om han med vittnen kunde styrka sitt ägande. Förvärvaren skulle å sin sida styrka att han köpt och inte stulit genom köpvittnen. Kunde han det gjorde han sig urtjuva och betraktades alltså inte som kriminell.

I Syd- och Västeuropa hade man runt 1100-talet kommit ännu ett steg längre i skyddet av en godtroende förvärvare. Om handeln skett vid marknads- och torgplatser kunde en godtroende förvärvare kräva lösenbelopp av den rättmätige ägare som önskade sitt gods åter. Även särskilda privilegier utvecklades för judiska köpmän och pantlånare som inte behövde återlämna stöldgods annat än mot ersättning. För att inte spela hälar i händerna fullständigt fanns det dock undantag från reglerna, kyrksilver gick exempelvis inte att förvärva i god tro. Även det faktum att någon förvärvat en vara till ett allt för lågt pris i förhållande till dess rätta värde kunde inverka menligt på någons goda tro.

Från 1200-talet i Nederländerna, England och Frankrike gick man ännu längre med godtrosförvärvet på det sättet att den rättmätige ägaren ej ens mot lösen kunde återfå det stulna, det absoluta godtrosförvärvet. Inom Hansan valde man att skydda den godtroende förvärvaren med en helt annan konstruktion nämligen hävdregeln. Om en stulen vara tagits in i Hansan bestämde en tidsregel när en vara inte längre kunde återkrävas av den bestulne. Valet av denna metod är starkt kopplad till behovet av en fungerande handel.

I de nordiska grannländerna står regler om ägarens ovillkorliga rätt att utan lösen få tillbaks gods att finna i Danske Lov 1683 och Norske Lov 1685. Genom 1734-års lag kan man skönja grunderna till varför svensk godtrosförvärvslag fått den utformning vi känner idag. I missgärningsbalken 49:2 återfinns nämligen den från medeltiden inspirerade regeln att en misstänkt tjuv kan göra sig urtjuva genom att presentera sin fångesman eller med två vittnen styrka sitt köp. Den som lyckades göra sig urtjuva betraktades som saklös vilket skall förstås som fri från straffrättsligt ansvar. Tanken var dock inte att detta skulle inverka menligt på ägarens rätt att återtaga det frånstulna. Men eftersom ägarens rätt inte framgick av lagtexten

² Detta avsnitt bygger på Anners, Erik, Historisk återblick, SOU 1984:16, s. 53-71.

utan endast som självklarhet togs för given, kom lagen att misstolkas så att då köparen gjort sig fri från skuld fick han behålla godset.

Bland de som spred denna uppfattning finner vi professor Olof Rabenius i Uppsala med flera efterföljare, som alltså hävdade köparens rätt till lösen om ägaren önskade godset åter.

Sedermera kom även HD att ansluta sig till detta synsätt genom prejudikat 1854 och 1855. Någon närmare motivering står dock ej att finna då HD valde att följa hovrättens beslut. Något direkt genomslag vann dock inte dessa prejudikat, och stor rättsosäkerhet kom att präglade. Frågan kom sedan att behandlas under flera följande riksdagar mellan 1873-1886. För en ändring i riktning mot stärkt äganderätt finner vi främst representanter för lantmannapartiet. Till saken hör att HD domarna rörde just stulna hästar, därför är det kanske inte så konstigt att man från böndernas sida inte var nöjda. Den konservativa falangen framhöll istället handelslivets helgd och hävdade följaktligen förvärvarens intresse. Någon framgång hade dock inte förespråkarna av stärkt äganderätt. Inte sällan präglades debatten av orent spel från de konservativa. Frågan kom också att tas upp vid det femte nordiska juristmötet 1884 med förhoppning från vissa håll om en nordisk konformitet. Detta ledde dock inte till ändring av det nu i praxis etablerade skyddet av godtroende förvärvare.

2.2 Yngre svensk rätt

Under 1960-talet strävades efter nordisk rättslikhet, detta resulterade i betänkandet Godtrosförvärv av lösöre (SOU 1965:14). Detta ledde dock icke till någon lagstiftning. Ny utredning tillsattes 1980 som resulterade i betänkandet Förvärv i god tro (SOU 1984:16). Förslaget låg till grund för lagen (1986:796) om godtrosförvärv av lösöre, som huvudsakligen är kodifierad praxis.³

Regeringen tillsatte 1993 en ny utredning som fick till uppgift att utvärdera tillämpningen av lagen (1986:796) om godtrosförvärv av lösöre samt att utreda om lagen behövde modifieras i syfte att motverka handeln med stöldgods. Enligt direktivet skulle en huvudlinje i utredningsarbetet vara att undersöka fördelar och nackdelar med en lagstiftning i fråga om stöldgods baserad på vindikationsprincipen istället för extinktionsprincipen.⁴

Utredningen resulterade i Godtrosförvärv av stöldgods? (SOU 1995:52). Utredningen kom dock fram till att lagen i stort borde bibehållas oförändrad om än med förslag till skärpning av kriterierna för god tro. Lagändringen kom till stånd i januari 1999 med ändring av lagens 3§. Vid denna tidpunkt hade regeringen tillsatt ytterligare en utredning som syftade till att få ett förslag på lagstiftning baserat på vindikationsprincipen.⁵ Utredningen fick namnet Vindikation av stöldgods (SOU 2000:56) och resulterade i lagändringen 2003. Nedan följer en mer ingående beskrivning av lagens innehåll före och efter ändringen 2003.

³ SOU 1995:52 s. 31f.

⁴ Se kommittédirektiv, Dir. 1993:102, återgett i SOU 1995:52 s. 209ff.

⁵ Se kommittédirektiv, Dir. 1998:95, återgett i SOU 2000:56 s. 183ff.

2.3 Lag (1986:796) om godtrosförvärv av lösöre.

2.3.1 Lagen innan ändring år 2003⁶

Som visats i tidigare avsnitt har godtrosförvärvslagen en ganska lång historia. Den gamla lagen kan beskrivas som en lag vilken syftade till att stimulera handeln med begagnade varor.⁷ Detta syfte uppnåddes med möjligheten att erkänna godtrosförvärv. Kortfattat innebar detta att den som köpt begagnad vara och inte haft anledning att misstänka att den var stulen, fick behålla den. Ett sådant godtrosförvärv utsläckte alltså den ursprunglige ägarens rätt till varan. Den ursprunglige ägarens enda tillbuds stående medel var således att köpa tillbaka varan från den nye ägaren.

Genom möjligheten till godtrosförvärv stimulerades inte bara handeln med begagnade varor utan även handeln med stulet gods. Detta alltså som en direkt konsekvens av det låga kravet på den godtroende förvärvaren. Att påstå att kravet på den godtroende var lågt kräver en kommentar. Som lagen kom att tillämpas kunde man få uppfattningen att kravet på vad som ansågs vara god tro var lite för lätt att uppnå. Utan att närmare forska i antalet anmälda brott kontra väckta åtal som ledde till fällande dom bör man om än med viss försiktighet kunna påstå att gemene man tyckte att det var enkelt att göra godtrosförvärv och att det allmänna rättsmedvetandet inte var helt förnöjt med denna rubbning av det ursprungliga ägandet.

Som en konsekvens av den ökande handeln med stulna varor ökade rättmätiga ägares incitament att skydda sina ägodelar mot stöld genom kraftigare lås, märkning av föremål och försäkringar. Många försäkringsfall leder till högre premier vilket således leder till dyrare levnadskostnader för gemene man men också till högre vinster för försäkringsbolag. Kraftigare lås ger också högre omkostnader men å andra sidan högre vinster för låssmeder. På den andra sidan står den som yrkesmässigt eller i annan form handlar med begagnade varor. Ju mer varor han kan omsätta desto högre blir hans vinst.

2.3.2 Lagen efter ändring år 2003⁸

Efter flera misslyckade försök att reformera lagen lämnade regeringen ett utredningsdirektiv med ett tydligt krav på lagförslag med vindikation som utgångspunkt. Olika ställningstaganden låg bakom behovet av lagändring. Som exempel kan ges rättslikhet med andra länder samt minskad handel med stulna föremål, inte minst stulna kulturföremål som inredningsdetaljer ur kyrkor eller museiföremål. Men en lagändring var även av nöden för stärkandet av det allmänna rättsmedvetandet.⁹ Det stack helt enkelt i ögonen

⁶ Återfinns i Bilaga A.

⁷ SOU 2000:56 s. 102.

⁸ Återfinns i Bilaga B.

⁹ SOU 2000:56 s.183ff.

på den gode medborgaren att det som stulits från honom plötsligen befanns vara någon annans egendom. Denna ståndpunkt kring det allmänna rättsmedvetandet var dock inte den enda. Advokatsamfundet framförde i sitt remissvar med anledning av förslaget till lagändring att omöjliggörandet av godtrosvärv också påverkar det allmänna rättsmedvetandet.¹⁰ Att inte, som förr, tryggt kunna handla begagnat och vara säker på att få äganderätten till det köpta påverkar också den enskilde. Det allmänna rättsmedvetandet tycks alltså spreta åt olika håll och är kanske därför inte ett så bra argument för lagändring.

Den nya lagen innebär att hur noggrant informationsinhämtningen än utförs kan stöldgods inte godtrosvärvas. För att skaffa fullständig visshet om ett föremåls status vad beträffar äganderätten finns några hållpunkter. Kan föremålet härledas genom godkända förvärv bakåt till dess tillverkning bör köparen kunna känna sig säker. I många fall är förmodligen en dylik efterforskning näst intill omöjlig. Som alternativ till detta kan ett godtrosvärv gjort innan första juli 2003, då den tidigare utformningen gällde, böra innebära jämförbar säkerhet ur ett köparperspektiv. De flesta skulle säkert låta sig nöjas med betydligt mindre noggranna undersökningar av varan. Ovan angivna exempel på undersökningar av varan och dess ursprung minskar alltså bara risken att stöldgods inköps men företagna undersökningar kan inte läka konsekvenserna om varan visar sig vara stöldgods. Vilka smärtsamma konsekvenser detta kan få visar mopedfallet¹¹ som här kort redovisas.

En yngling köpte en begagnad moped. För att förvissa sig om att den inte var stulen kontaktade han polisen för att jämföra mopedens ramnummer med polisens register över anmäld stulen egendom. Av polisen fick han besked att numret inte återfanns i registret varför han kände sig trygg att genomföra köpet. När mopeden senare skulle försäkras gjorde försäkringsbolaget upptäckten att mopeden var stulen. Anledningen att polisen inte fann den i sitt register var att de hade bokfört stöldanmälan felaktigt. Eftersom mopeden alltså var stulen tvangs pojken lämna mopeden ifrån sig, hans noggranna kontroll läkte alltså inte skadan. Observera att HD:s avgörande kom att handla om en delvis annan fråga, nämligen huruvida försäkringsbolaget hade rätt att träda in med vindikationskrav istället för ursprungsgärens. Mitt skäl att referera mopedfallet är att belysa effekten av den nya lagen, nämligen att stulet är och förblir stulet och kan inte godtrosvärvas. Av detta kan konstateras att handel med begagnat gods inte bara bör föregås av noggrann undersökning utan också av en gnutta tur eller i alla fall inte otur med myndighetskontakterna.

¹⁰ Remissvar, Sveriges advokatsamfund s. 2.

¹¹ NJA 2004 s. 633.

3 Rättsekonomisk teori

3.1 Allmän rättsekonomisk inledning

Inom rättsekonomin försöker man med hjälp av olika teorier ta reda på om lagstiftningen verkar för ekonomisk effektivitet i samhället. I konkurrens till detta intresse står andra intressen, för uppsatsens vidkommande är försvaret av äganderätten centralt. Det föreligger alltså en motsättning mellan ekonomisk effektivitet och historiska rättvisepprinciper som försvar för äganderätten. Andra motstående intressen kan vara det allmänna rättsmedvetandet eller helt enkelt kriminalpolitiska mål som att minska handeln med stöldgods och därigenom minska incitamenten att begå stöldbrott. Kanske kan man se rättsekonomin som ett smörjmedel vilket hjälper till att fördela rättigheter och skyldigheter på ett för samhällsekonomin så gynnsamt sätt som möjligt. I det följande presenteras några av de begrepp på vilken rättsekonomin vilar.

3.1.1 Teorier och begrepp

3.1.1.1 The Economic man¹²

För att kunna jämföra de rättsekonomiska effekterna av gamla och nya godtrosvärvslagen måste vissa förutsättningar sättas upp. Economic man eller homo economicus är en sådan och utgår från en individ som i varje givet läge har förmågan att välja det mest rationella av olika alternativ, att vara en rationell maximerare av den egna nyttan. Teorin har sitt ursprung i individuell psykologisk hedonism, en teori om att alla individer i sina val alltid strävar efter att maximera sin lycka.

Eftersom lycka inte är det enda eftersträvansvärda i livet har teorin utvecklats till att istället handla om tillfredsställelse av preferenser.

För att uppfylla kravet på rationalitet krävs förmåga att rangordna preferenserna sinsemellan med fullständighet, reflexivitet och transitivitet som nödvändiga förutsättningar.

Fullständighet innebär att individen skall kunna jämföra och rangordna alla nyttigheter.

Reflexivitet ställer kravet att värderingen mellan alternativ bygger på att alternativen som sådana inte värderas som bättre eller sämre än sig självt. Kravet på transitivitet innebär att värderingar av valmöjligheter måste vara konsekventa. Vid rangordning där a föredras framför b, och b föredras framför c måste a föredras framför c.

3.1.1.2 Pareto-kriteriet och kvasiränta

Grunden för att avtal skall slutas mellan två parter är att den ene avtalsparten är villig att betala mer för en vara, tjänst eller annat än vad

¹² Stycket bygger på Dahlman m fl., Rättsekonomi, En introduktion, s. 15ff.

motparten anser att den är värd. Detta under förutsättning att personerna är rationella och därför gör rationella val. Grunden är således för att avtal skall ingås att båda parter är vinnare eller åtminstone en av parterna är vinnare utan att motparten förlorar något. Detta känns igen som pareto-kriteriet.¹³ Pareto-optimalitet är uppnått när man inte längre kan omfördela resurser så att någon får det bättre utan att någon annan får det sämre.

Utrymmet mellan vad köparen respektive säljaren tycker att varan är värd kallas för kvasiränta och talar alltså om vad den totala välstandsökningen i samhället blir.¹⁴

3.1.1.3 Transaktionskostnader¹⁵

Frivilliga avtal är alltså eftersträvansvärda då det totala välståndet i samhället ökar. Hur mycket välståndet ökar beror på kvasiräntans storlek. Denna välstandsökning skulle inte komma till stånd om transaktionen uteblev, alltså är det av intresse att främja rationella transaktioner. Många transaktioner kan förmodas utebli för att säljare och köpare inte vet om varandra men även andra skäl finns. Dessa skäl kan gemensamt betecknas transaktionskostnader. Det finns alltså en kostnad för att den välstandsbringande transaktionen skall komma till stånd. Om transaktionskostnaderna överstiger vinsterna är det inte rationellt att ingå avtal.

Transaktionskostnader kan delas in i tre delar, de tre K:na, utläst som kostnader för kontakt, kontrakt och kontroll. Som exempel på kostnader för kontakt kan ses annonsering, exempelvis genom tidningar eller Internet. Dels utgörs kostnaden av priset på själva annonsen, men därtill även kostnader för tidsspillan i samband med utformandet av annonsen, telefonsamtal, tillgång till Internet osv. Även efter att säljare och köpare har blivit varse varandra återstår en mängd kostnader innan varan byter ägare. Köparen kan behöva undersöka att det tänkta köpeobjektet inte är stulet, samt att det i övrigt motsvarar de förväntningar i kvalitet som han uppställt. Om säljaren har vetskap om att det han säljer är stulet men inte talar om det föreligger asymmetrisk information. Säljaren besitter alltså viktig kunskap som han inte delar med sig av.

Det andra k:et står för kontrakt och inbegriper de kostnader köpare och säljare har i samband med avtalets ingående. Dels skall de komma överens om priset vilket kan vara en fråga om tidskrävande förhandlingar men också frågor om ansvarsfördelningen vid fel.

Det tredje k:et står för kontroll. Det inbegriper de kostnader som åtgår för att säkerställa att avtalet följs.

¹³ Dahlman m fl., Rättsekonomi, En Introduktion, s. 54.

¹⁴ Dahlman m fl., Rättsekonomi, En Introduktion, s. 75ff.

¹⁵ Stycket bygger på Dahlman m fl., Rättsekonomi, En Introduktion, s. 83ff.

För att främja tillkomsten av välståndshöjande avtal är det alltså intressant att sänka transaktionskostnaderna till en nivå som understiger den förmodade vinsten. Detta sker exempelvis genom lagstiftning. För uppsatsens vidkommande kan nämnas, avtalslagen, köplagen, konsumentköplagen och godtrosvärvslagen. Lagstiftningen sänker transaktionskostnader genom att avtalsparterna inte behöver upprätta komplicerade avtal mellan sig utan låter lagarna ta hand om detta. Genom köplagen kan parterna vara säkra på vad som händer om varan är behäftad med fel eller om den inte levereras i tid. Avtalslagen ger hjälp om avtalsvillkoren är oskäligen. Om säljaren visar sig inte vara ägare till det han sålt kan regler om rättsligt fel komma till pass. Om parterna inte kunde luta sig mot lagarna skulle de istället få lov att avtala sig fram för att få ett liknande skydd mot oförutsedda händelser. Att behöva krångla med den typen av avtal är transaktionskostnadshöjande, vilket gör att man kan befara att avtal inte kommer att ingås eftersom de då kanske inte är rationella.

3.1.1.4 Riskallokering

I händelse av att en inköpt vara är stulen används lagstiftningen som instrument att placera risken på antingen köparen eller den ursprungliga ägaren. Med den äldre utformningen av godtrosvärvslagen placerades risken på den senare. Den bestulne fick finna sig i att ha gått miste om äganderätten om någon gjort ett giltigt godtrosvärv. Detta medförde att denne hade att skydda sin egendom med exempelvis försäkring och lås. Med den nya lagstiftningen läggs risken istället på köparen. I viss utsträckning kan man förmoda att ursprungsägarens intresse för försäkring och lås då något minskar eftersom stulna varor inte nödvändigtvis är förlorade för alltid. Ur rättsekonomisk synpunkt är det eftersträvänt att placera risken på den part som billigast kan hantera den¹⁶. Vad som kan förväntas vara billigast skall uppsatsen försöka ge svar på.

3.1.1.5 Asymmetrisk information

Begreppet asymmetrisk information innebär att en part har tillgång till information som motparten saknar. Innebörden av detta kan bli att avtal ingås under förutsättningar som om de varit kända för motparten inte hade lett till avtal.

3.1.1.6 Moral Hazard

Då en försäkringstagare tecknar en försäkring kan dennes intresse att vara rädd om det försäkrade minska. Denna minskade försiktighet kallas moral hazard. Försäkringsbolaget som tecknat villkoren har initialt svårt att upptäcka att försäkringstagarens risktagande ökar men konsekvensen blir att försäkringsfallen ökar. Genom lagstiftning kan de försäkringstagare som ändrar sitt beteende efter tecknande av försäkring kommas åt.¹⁷ På så sätt ger

¹⁶ Dahlman m fl., Rättsekonomi, En introduktion, s.129.

¹⁷ Dahlman m fl., Rättsekonomi, En introduktion, s. 94f.

man försäkringstagaren incitament att inte byta beteende efter ingånget försäkringsavtal.

3.1.1.7 Adverse selection

Ett annat problem för försäkringsbolag är att definiera varje grupp av försäkringstagare så att alla i gruppen betalar en premie som svarar mot den risk försäkringstagaren utgör. Om kollektivet utgörs av försäkringstagare med både hög och låg risk är det sannolikt att försäkringstagaren med låg risk tycker sig få betala en allt för hög premie i förhållande till den risk han utgör. Den rationelle försäkringstagaren lämnar då försäkringsbolaget och kvar har försäkringsbolaget de försäkringstagare med hög risk. För att komma till rätta med detta problem måste försäkringsbolaget få så mycket relevant information om försäkringstagaren som möjligt. Med rätt information kan man göra en korrekt bedömning av risken och utifrån detta sätta premien.¹⁸

Även på begagnatmarknaden kan ges exempel på hur dold information kan påverka aktörerna. Eftersom det som bjuds ut på marknaden inte alltid är vad det ser ut att vara drabbas inte bara köparen som måste lägga ner mer tid på informationsinhämtning utan även den konkurrerande säljare som inte döljer information om sin vara. Ett klassiskt exempel på hur detta påverkar en hel marknad är Georg Akerlofs artikel *The Market for "Lemons"* om begagnade bilar som här sammanfattas.¹⁹

Bilarna kan delas upp i två kategorier nämligen peaches och lemons. Peaches är bilar som är normalt begagnade och inte är behäftade med större brister än begagnade skötta bilar i allmänhet. Lemons är dock bilar som är illa omhändertagna och alltså i klart sämre skick än genomsnittet. På marknaden framstår dock alla bilarna för den okunnige köparen som likvärdiga och kan ha samma pris. Med tiden kommer dock bilköparna att bli försiktigare då ryktet om att lemons förekommer sprids. Detta leder till att köparna vill ha bilarna till lägre pris eftersom ovissheten om vilka reparationer som kan behövas framgent kräver sin tribut. Eftersom prisdumpningen drabbar även de bra bilarna, peaches, kommer de så småningom trängas ut från marknaden. Handlarna med bra bilar tycker sig få för lite betalt med osålda bilar som följd vilket leder till konkurs.

¹⁸ Dahlman m fl., Rättsekonomi, En introduktion, s. 91f.

¹⁹ Artikel, Akerlof, *The Market for "Lemons"*.

4 Analys

4.1 Vindikation eller extinktion

Utformningen av godtroshövsrövsrlagen fram till ändringen byggde på extinktionsprincipen. Begreppet extinktion har betydelsen utsläcka och korresponderar till den gamla lagens funktion att utsläcka den ursprungliga äganderätten till förmån för den godtroshövsrvändes. För att inte råka ut för total förlust var den ursprunglige ägaren tvungen att skydda sin egendom från att bli stulen med exempelvis kraftiga lås eller genom försäkring.

Den nya lagen gör det möjligt för den rättmätige ägaren att kräva tillbaka gods från en godtroende hövsrvärvare utan att behöva betala lösen. Förfarandet kallas att vindicera, ett begrepp som har betydelsen återkräva eller göra anspråk på. Detta sänker således kravet på försäkringar och stöldskydd, eftersom den ursprunglige ägaren alltid har rätt att återfå det frånstulna. I motsvarande mån ställer den nya lagen högre krav på den som handlar med begagnade varor. Om det sker yrkesmässigt måste denne i större utsträckning än tidigare lägga ner möda på att kontrollera varans ursprung. Det bör leda till högre priser på det begagnade eller åtminstone lägre vinst för handlaren. Handlaren måste ta betalt för den risk som finns att någon riktar krav mot honom avseende rättsligt fel. Den köpare som behöver rikta krav mot sin fångesman på grund av rättsligt fel löper också en risk, nämligen att denne inte kan betala.

I det följande skall redovisas de transaktionskostnader som typiskt sett förekommer vid handel med begagnade varor och hur dessa påverkas beroende på om extinktionsprincipen eller vindikationsprincipen nyttjas. Därtill kommer olika försäkringsalternativ att diskuteras.

4.1.1 Transaktionskostnader

Vid handel med begagnade varor drabbas parterna av en mängd transaktionskostnader. De transaktionskostnader som tycks mest uppenbara rör införskaffande av information om varans ursprung. Det kan röra sig om kontroller i polisens register över stöldanmälningar (observera rättsfallet om mopeden där kontroll hos polisen inte ansågs tillräcklig). Vidare kan man tänka sig kontroll av kvaliteten på kvitton, tycks de vara äkta eller har säljaren/tjuven själv fabricerat dem. Även försök att få kontakt med tidigare ägare kan i vissa fall vara en framkomlig väg. Givetvis bör en kontroll av den säljande göras också såsom kontroll av legitimation, adressuppgifter och telefonnummer. Även kontroll av kontonummers innehavare är ofta rimligt då affärer görs via auktionssidor på Internet. Sammanfaller inte kontots ägare med säljaren finns förmodligen anledning till försiktighet. I vissa fall kan det även vara aktuellt att bilda sig en uppfattning om den säljande partens förmåga att stå emot ett krav i händelse av rättsligt fel, och

fundera på om man kan räkna med att få någon ersättning om varan krävs tillbaka av den ursprunglige ägaren.

4.1.1.1 Föremåls olika beskaffenhet

Hur ingående ovanstående informationsinhämtning behöver vara varierar förmodligen med typen av vara. Nedan följer några parametrar som kan vara av intresse.

4.1.1.1.1 Värdet

Intresset för den bestulne att kräva tillbaka en vara ökar förmodligen med värdet vilket torde innebära att kravet på informationsinhämtning av köparen ökar i motsvarande mån. Den som blir bestulen på sin cykelpump anser det knappast mödan värt att ta reda på vart den tagit vägen. Även ur köparens perspektiv är förmodligen intresset att lägga ned stor möda på informationsinhämtning mindre om varan är billig eftersom förlusten vid eventuell vindikation är liten i jämförelse med kostnaden för informationsinhämtning.

Undantag finns givetvis, intresset att återfå något med stort affektionsvärde kan vara helt oberoende av det reella värdet.

4.1.1.1.2 Identifierbarhet

Likaså bör man kunna tänka sig att varor som är svåra att identifiera, t ex en hög med grus, kräver mindre efterforskning än en vara som är lätt att identifiera, t ex en serienummerförsedd elektronikprodukt. Gruset kan vara lika stulet som elektronikprodukten men det faktum att det är svårt att identifiera drabbar båda parter. Det är svårt för köparen att göra kontroller annat än beträffande säljarens beteende, och huruvida varan utbjuds under normala betingelser. För den bestulnes del är det svårt att bevisa äganderätten till gruset.

4.1.1.2 Asymmetrisk information

I det föregående har exempel på asymmetrisk information givits, vilket innebär att den säljande parten sitter inne med information om varan eller omständigheter i övrigt som inte är uppenbara för köparen. Genom noggranna transaktionskostnadshöjande insatser kan köparen varseblivas men fallgroparna är många.

Ett ytterligare exempel på asymmetrisk information som figurerar främst med handel av båtar är att säljaren/tjuven söker kontakt med köpare som annonserar om önskemål att köpa en speciell båt. Den oärlige säljaren tar reda på var en dylik båt finns och lurar köparen att tro att han är ägare. Köparen får viss tid att förvissa sig om att båten inte är stulen genom kontroll hos polis eller försäkringsbolag. När köparen betalat och är redo att ta båten i besittning visar det sig att säljaren inte är ägaren och inte heller hade rätt att sälja båten. Man kan säga att säljaren/tjuven i det här fallet väntar med att stjäla båten tills kunden har hunnit försäkra sig om att den

inte är stöldanmäld.²⁰ Båten hinner alltså bli stulen och avhämtad innan ägaren hinner upptäcka stölden.

Förmodligen är det inte särskilt svårt för köparen att inhämta den information som behövs för att avslöja bluffen genom att kontrollera säljarens identitet med ägaruppgifter via båtens försäkringsbolag, men ett bra pris och en slipad säljare/tjuv kan dupera även den som normalt framstår som bonus pater familias. Den dolda informationen ökar alltså transaktionskostnaderna genom att utökad informationsinhämtning krävs.

Ett annat exempel på adverse selection är handlarna av begagnade mobiltelefoner. En handlare säljer enbart stulna telefoner och kan därför hålla en jämförelsevis låg prisnivå. Eftersom telefonerna är billiga är det troligt att affärerna går bra. Andra försäljare med enbart hederligt förvärvade telefoner behöver ta ut ett högre pris. Det högre priset gör att affärerna går knackigt och de konkurreras ut. Genom att tillåta godtrosförvärv minskas incitamenten för köparen att undersöka huruvida telefonerna är stulna eller inte, därför väljer han de billigare. Genom att inte tillåta godtrosförvärv ökar incitamenten för köparen att noga undersöka telefonens ursprung vilket bör ge vid handen att den dyrare är ett bättre alternativ.

Dessa exempel på asymmetrisk information visar inte bara hur uppmärksam köparen måste vara med höjda transaktionskostnader som följd utan visar också hur den ärlige handlaren kan drabbas beroende på om extinktionsprincipen eller vindikationsprincipen är förhärskande.

Av detta kan man om än med viss försiktighet dra slutsatsen att en godtrosförvärvslag baserad på extinktion möjligen ökar risken för utkonkurrerande av ärliga handlare eftersom köparen inte drabbas av bakslag om varan visar sig stulen och därför inte behöver välja säljare lika noggrant. Å andra sidan kan med visst fog påstås att marknaden för stulna varor i ett längre perspektiv helt slås undan med en godtrosförvärvslag baserad på vindikation vilket således ger de ärliga handlarna fördelen att vara ensamma och därmed också själva i större omfattning styra prisbildningen vilket skulle kunna leda till dyrare telefoner i brist på de billigare konkurrenterna.

4.1.1.3 Köpares skicklighet – en viktig faktor

Hur stor posten transaktionskostnader blir för köparen beror inte bara på typen av vara eller varans värde utan torde också bero på köparens skicklighet och vana. Den med god affärsvana kan lättare avslöja var asymmetrisk information kan finnas. Det är troligt att den som sällan gör begagnatköp har sämre förutsättningar att lyckas undvika marknadens fallgropar. För att förvissa sig om att det som utbjuds inte är stulet kommer han förmodligen på grund av bristande rutin lägga ner tid på nödvändiga

²⁰ Artikel, Roeck Hansen, Äntligen, Atlantica

undersökningar, men också på information som inte för honom närmare sanningen om varans ursprung. Det ger den ovane men noggranne köparen höga transaktionskostnader, kostnader som läggs på hög efter varje undersökt objekt för att slutligen summeras när undersökningarna leder till fullbordat köp. Eftersom kravet för en rationell affär är att transaktionskostnaden är lägre än den förmodade vinsten kan således den gränsen bli svårare att uppnå ju fler kostsamma försök att köpa som görs.

Den som regelmässigt handlar med begagnade varor, i synnerhet om dessa är av samma typ torde med tiden skaffa sig den kunskap som krävs för att få så låga transaktionskostnader i samband med inköp som möjligt. Denna av erfarenhet införskaffade kunskap kan bestå av nätverk som visat sig pålitliga men lika viktig är vetskap om de kanaler som bör undvikas. Vetskap om att en försäljare regelmässigt säljer stöldgods gör att vidare undersökningar av varan blir ointressant. På så sätt spar handlaren tid och får därför lägre transaktionskostnader. Genom att handla stora volymer blir det också möjligt att fördela kostnaderna av ett misslyckat köp på alla lyckade affärer. Förlusten blir således inte så tung att bära som för den som sällan köper begagnat och råkar misslyckas.

4.1.2 Lagen som sänkare av transaktionskostnader

Förhållandevis tryggt kan gemene man gå in i snabbköpet och handla en liter mjölk. Efter att ha hämtat den i kyldisken förs den till kassan där den betalas, mjölken har bytt ägare. Ett synnerligen smidigt sätt att göra affärer, utan att några finstiltta avtal behöver genomläsas och underskrivas. Anledningen till att köpet går så smidigt är vetskapen om att köparen som konsument är skyddad av en mängd lagar och förordningar. Köparen behöver inte särskilt avtala med säljaren om vad som händer om mjölken är sur eller om det inte ens är mjölk i paketet. Genom vetskapen att exempelvis konsumentköplagen är tillämplig sänks kostnaderna för avtalets ingående, lagen sänker således transaktionskostnaderna. För att hålla transaktionskostnaderna på en så låg nivå som möjligt och därigenom stimulera välståndshöjande handel finns alltså lagstiftning.

För att knyta an till godtrosförvärvslagen och de köprättsliga tvister som kan uppstå står hjälpen att finna i exempelvis köplagen, konsumentköplagen och avtalslagen. Köparen kan ha rätt till avhjälpande, omleverans, prisavdrag eller hävning om varan är felaktig, enligt 30 § köplagen.

Mopedköparen ovan kan hävda rättsligt fel enligt 41 § köplagen eftersom säljaren visade sig sakna äganderätt och därigenom undkomma skadeslös. Om lagen inte hade funnits eller inte varit tillämplig hade parterna på egen hand varit tvungna att avtala om konsekvenserna av en mängd oförutsebara händelser vilket avsevärt skulle höja transaktionskostnaderna. I avsaknad av lagreglering skulle förmodligen färdiga standardavtal få en liknande betydelse för sänkandet av transaktionskostnaderna.

Dessa paragrafer är dock verkningslösa om köparen inte kan få tag på säljaren när felet blir uppenbara eller om säljaren visar sig sakna betalningsförmåga. För att gardera sig mot dessa brister handlar det åter igen om införskaffande av information med höjda transaktionskostnader som följd. Information om kreditvärdighet eller en kontroll i taxeringskalendern kanske kan ge svar om betalningsförmågan.

En slutsats att dra är således att transaktionskostnaderna i samband med handel kan vara mycket höga även om lagen gör sitt för att sänka dem. Ur samhällsekonomisk synpunkt bör ju endast de välståndshöjande avtalen slutas, förlustaffärerna bör lämnas där hän.

I sammanhanget bör nämnas att lagen inte är det enda instrumentet som påverkar tryggheten vid handel. Producenten av mjölk har ett egenintresse av att leverera en produkt god nog att inte klandras av konsumenten. Levereras en vara som inte svarar mot konsumentens krav kommer denne så småningom att vända sig till en annan leverantör. Att ideligen behöva utnyttja lagens konsumentskydd tröttnar konsumenten på. Producenten strävar alltså efter att leverera en bra produkt för att skydda sitt varumärke.

Vid handel med stöldgods föreligger inte samma intresse från säljarens sida då denne saknar skyddsvärt varumärke.

4.1.3 Lagen som riskfördelare vid godtrosvärv

Med ovanstående kapitel har en bild av vilka kostnader som är förbundna med handel getts och även hur lagstiftningen kan användas för att sänka dessa. Nästa steg är en analys av hur lagen beroende på utformning påverkar den bestulne vid godtrosvärv. Lagstiftaren måste bestämma vem av parterna som skall skyddas, antingen ursprungsägaren eller godtrosvärvaren. Beroende på vem lagstiftaren väljer att placera risken kommer den samhällsekonomiska effektiviteten att påverkas.

4.1.3.1 Exstinktionsprincipen

Den äldre utformningen av godtrosvärvslagen gav den godtroende äganderätten enligt exstinktionsprincipen.²¹ För en innehavare av stöldbegärlig egendom innebar utformningen ett ökat krav på egendomsskydd. För att få en uppfattning om vilka kostnader som är förbundna med sådana skyddsåtgärder följer här en uppräknig av tänkbara åtgärder. Det första man kommer att tänka på för att skydda egendom torde vara inlåsning för att på så sätt göra den otillgänglig för tjuven. Beroende på egendoms varierande art kommer också kostnaden för skydd vara olika. Ett värdefullt föremål ger ägaren incitament att lägga ner större kostnad på stöldskydd än om föremålet har lågt värde. Ett stöldbegärligt föremål, som förmodligen är liktydigt med föremål som är lätta att omsätta på

²¹ 2 §, lag (1986:796) om godtrosvärv av lösöre. Bilaga A.

begagnatmarknaden, kräver förmodligen mer omfattande skyddsåtgärder. Föremål som typiskt sett aldrig stjäls minskar ägarens incitament att skaffa skydd.

Andra åtgärder än lås är givetvis tänkbara. Vanligt förekommande är bestående märkning av föremål genom etsning eller dylikt. Föremålet förses med exempelvis organisationsnummer eller personnummer för att dels göra föremålet oattraktivt bland tjuvar då det kan väcka uppmärksamhet hos en presumtiv köpare, eller om det ändå stjäls, göra det enkelt att identifiera för ägaren.

Det är inte bara den faktiska kostnaden för skyddsåtgärden som drabbar ägaren. Genom en skyddsåtgärd kan föremålet förlora i bruksvärde, ägaren får helt enkelt svårt att utnyttja sin egendom. En cykel som inte kan stå på gården utan att slaktas av tjuvar kanske istället får förvaras i ägarens lägenhet vilket gör den svårare att bruka. Andra skyddsåtgärder kan påverka det faktiska värdet negativt. En värdefull Graalvas märkt med någons personnummer kan antas vara mindre attraktiv när ägaren vill göra sig av med den. På så sätt kan ägaren drabbas av både kostnad för skyddsåtgärd och kostnad i form av värdeminskning åsamkad av märkningen.

4.1.3.1.1 Försäkring vid exstinktion

En annan typ av skydd är stöldförsäkring, vilken skiljer sig från de förutnämnda genom att inte ge ett fysiskt skydd av egendom som ett lås utan istället kompenserar värdet förlusten vid stöld. För en säker utgift i form av premien får ägaren i händelse av stöld kompensation genom försäkringsersättning.

För att få en så ekonomiskt effektiv försäkringslösning som möjligt måste försäkringsbolaget förvissa sig om att varje individuell försäkringstagare betalar rätt premie. Här handlar det bland annat om att hantera problem med asymmetrisk information. Försäkringsbolaget kan också med hjälp av villkor påverka försäkringstagarens risknivå genom tilläggsbestämmelser som kan förväntas minska antalet försäkringsfall. Exempelvis kan försäkringstagaren minska självriskerna mot att uppfylla vissa krav på låsstandard eller märkning.

Hur försäkringsbolagen faktiskt hanterade försäkringsfall vid stöld innan ändringen av godtrosförvärvslagen kan vara intressant att reflektera över. Oftast hann den försäkrade få ut försäkringsersättningen innan godset återfanns. I många fall var intresset då lågt för rätte ägaren att återfå godset om det inte var av speciell karaktär eller hade högt affektionsvärde.²² I vilket fall ägde försäkringsbolaget frågan och hade då att sälja föremålet. Även om försäljning av dylikt gods inte på något sätt kan anses ha tillhört försäkringsbolagens kärnverksamhet så kan man ändå nämna den då eventuella vinstmedel i slutändan bör komma försäkringstagarna till del i form av lägre premier. Något som kunde komma väl till pass i en tid då försäkringsfallen var många och därför självriskerna höga.

²² SOU 1995:52 s. 64f.

I speciella fall, särskilt om det handlade om exklusiva föremål som konst eller antikviteter hände det att försäkringsbolagen intog en mer aktiv roll för att få tillbaka egendom från en innehavare som hävdade god tro. Här stod två möjligheter till buds. Antingen kunde de genom en rättslig process göra anspråk på föremålet med risken att tappa målet. I det fallet kunde dessutom försäkringsbolaget mycket väl komma att bistå innehavaren i processen genom dennes rättsskyddsförsäkring. Eller så kunde de utnyttja möjligheten att lösa godset enligt vederlagsprincipen. Vederlagsprincipen innebär att föremålet löses till ett belopp som motsvarar innehavarens utlägg. Generellt föredrogs lösen eftersom vederlaget oftast i alla fall i de första försäljningsleden är relativt lågt²³ och det inte framstod som ekonomiskt försvarbart att utsätta sig för en process med oklar utgång.²⁴

För att sammanfatta avsnittet kring extinktionsprincipen och möjligheten till försäkring kan man konstatera att den bestulne på ett enkelt sätt, oftast genom vanlig hemförsäkring, kunde komma i åtnjutande av ett acceptabelt skydd i händelse av någons godtrosvärvar. Om denna lösning är den rättsekonomiskt mest effektiva och därmed skäl att föredra framför vindikationsprincipen bör kunna besvaras efter nästa avsnitt. Även om ovanstående försäkringslösning på många sätt förefaller smidig bör dock ytterligare ett spørsmål tas upp. Kan försäkringsbolaget inte på ett tillfredsställande sätt ge försäkringstagaren incitament att vidta åtgärder för att minska antalet försäkringsfall kommer premierna att stiga. Med stigande premie minskar försäkringen i betydelse, en hög premie i förhållande till det försäkrade föremålets värde gör försäkringen mindre nyttig. Ett urholkat försäkringsskydd är i princip ingen försäkring.

4.1.3.2 Vindikationsprincipen

Den idag aktuella godtrosvärvarslagen innebär att den rättmätige ägaren har rätt att återfå det som har stulits från honom genom vindikation. En följd av detta är att handeln med begagnat gods kräver än större resurser vilket leder till höjda transaktionskostnader.

En presumtiv köpare måste ytterst noggrant ta reda på varans ursprung. Undersökningen av varans ursprung liknar den som förelåg under extinktionsprincipens dagar. Skillnaden är dock att då det tidigare räckte med att uppfylla lagens krav på god tro för att få äganderätten till varan så krävs idag att man är säker på att det är den rättmätige ägaren man handlar av.

För att vara fullständigt säker på hur äganderättsförhållandena ser ut måste man i princip följa föremålets historia bakåt i tiden med alla dess traderingar. En sådan ingående undersökning av föremålets ägarhistoria begränsas av tiden för lagens ikraftträdande juli 2003 eftersom förvärv gjorda före ändringen bedöms efter den äldre utformningen. Denna undersökningsrelaterade rabatt minskar ju dock med tiden.

²³ Remissyttrande, Institutet för sjö och transporträtt, s. 2.

²⁴ SOU 1995:52 s. 82.

Med mopedfallet i bakhuvudet vet vi att det inte finns några sätt att läka bristen om ett föremål visar sig stulet. Det stulna går inte att godtrosförvärva. Om man ändå laborerar med tanken att det är praktiskt möjligt att söka alla utbudna varors ursprung så sker det till skyhöga transaktionskostnader. Om undersökningen av ett föremåls ursprung leder till slutsatsen att det är stulet borde den rättskaffens lämna föremålet därhän och söka vidare någon annanstans. Inte förrän undersökningarna har lett fram till ett föremål som verkar ha en ren historia kan köp komma ifråga. I detta läge är det dags att summera transaktionskostnaderna och ställa sig frågan om det är möjligt att göra en bra affär eller om resultatet är att kvasiräntan är uppäten av transaktionskostnaden.

Vid en sådan anblick kan man få känslan att begagnathandelns dagar är över. Att så inte är fallet är dock uppenbart. Utan att veta hur mycket av det som bjuds ut exempelvis på Internet som leder till fullbordade köp så kan man ändå sluta sig till att begagnathandeln är omfattande. En viktig trygghetsmekanism som står köparen till buds är reglerna om rättsligt fel i köplagens 41 §. Det är köparens möjlighet att inte göra total förlust om det han köpt vindiceras. I vilken utsträckning detta minskar en köpares incitament att söka varans ursprung är oklart men en viss påverkan kanske man kan räkna med. Dock torde undersökning av säljarens ekonomi istället ökas varför man generellt inte kan säga att transaktionskostnaderna minskar. En försäkring skulle kunna ge en dylik säkerhet mot totalförlust vid vindikation för köparen. Hur utbudet ser ut avhandlas nedan.

4.1.3.2.1 Försäkring med etiskt förhinder

En diskussion om försäkringsbolagens hållning kan vara på sin plats. Ett av den nya lagens huvudsyften är att bekämpa handeln med stöldgods²⁵ och på så sätt minska stölderna. Genom att inte tillåta godtrosförvärv av stöldgods riskerar köparen att inte få behålla det han köpt om det visar sig vara stulet. Ur rättsekonomisk synvinkel är det önskvärt att placera risken att förlora äganderätten hos den som billigast kan bära den.

Med den äldre lagstiftningens utformning var lösningen enkel genom att rättmätige ägaren försäkrade sin egendom med lämplig stöldförsäkring. Genom den nya lagstiftningen har dock risken vältrats över på köparen, som inte har motsvarande möjlighet att försäkra sig mot vindikation. Det finns inga intentioner från försäkringsbolagens sida att låta kunder försäkra sina godtrosförvärv mot framtida vindikationsanspråk.²⁶ Det innebär att den godtroende bär hela kostnaden ensam. Det förefaller dock inte finnas några formella hinder att skapa en försäkring mot förlust genom vindikation.²⁷ Eftersom försäkringsbolag, liksom andra bolag, har som intresse att tjäna pengar kan man undra varför detta område inte uppfattas som attraktivt. Möjligen kan det finnas etiska ställningstaganden, att det helt enkelt inte känns bra att skydda den som kommit att handla stöldgods.

²⁵ SOU 2000:56 s. 184f.

²⁶ SOU 2000:56 s. 165.

²⁷ SOU 1995:52 s. 156ff.

Eftersom försäkringsbolagen ställer sig kallsinniga skulle man kunna tänka sig att privata sammanslutningar löser detta på egen hand. Kanske kan man hämta inspiration från mindre försäkringssammanslutningar som plankanu²⁸ där man kan försäkra sig mot böter vid gratisåkning i kollektivtrafik. Liknande försäkringar har funnits för fortkörningsböter och parkeringsböter.²⁹

För gemene man skulle det kanske inte vara någon större idé med den här försäkringslösningen, inte minst ur moral hazard synpunkt.

Försäkringskollektivet skulle förmodligen spreta åt alla håll och adverse selection problemet skulle göra det svårt att ta ut rätt premie i förhållande till risk. Möjligen skulle utsikterna vara större för framgång om försäkringsmodellen prövades på en mer homogen grupp som exempelvis begagnathandlare eller antikhandlare. Det som talar mot intresset för försäkring i deras fall torde dock vara att de som yrkesmässigt handlar begagnat i stora volymer så att säga inom verksamheten har råd att åka på en och annan totalförlust som täcks av alla goda affärer.

Försäkringsbolagen kan dock erbjuda godtrosförvärvaren en fungerande rättsskyddsförsäkring i sin hemförsäkring som kan komma till pass när talan förs mot dennes fångesman.³⁰

Således kan sammanfattningsvis konstateras att oavsett hur noggranna kontroller som än utförs innan köp löper man ändå risken att få lämna ifrån sig det köpta om det visar sig vara stulet. Kanske är då den viktigaste uppgiften att ta reda på huruvida säljaren har ekonomiska förutsättningar att stå emot ett krav från förvärvaren vid åberopande av rättsligt fel. Plötsligt framstår taxeringskalendern som ett rimligt hjälpmedel vid begagnathandel, något som ytterligare höjer transaktionskostnaderna vid köp.

Efter denna genomgång av exstinktionsprincipens och vindikationsprincipens fördelning av risk kan antas att den billigaste bäraren av risken är den ursprunglige ägaren. Alltså bör exstinktionsprincipen föredras.

4.2 Lösen

Ursprungsägaren har enligt 5 § godtrosvärvslagen³¹ möjlighet att lösa ett föremål som han mist äganderätten till genom annans godtrosvärv. Det kan röra sig om föremål som förlorats av ursprungsägaren genom förskingring, olovligt brukande, bedrägeri, ocker eller utpressning. Det är alltså fall där vindikationsprincipen inte gäller eftersom det då krävs att föremålet olovligen tillgripits.

Lösenreglerna som återfinns i 6 § är i princip samma som tidigare i så måtto att vederlagsprincipen gäller. Lösenbeloppet baseras således på det belopp

²⁸ Se www.planka.nu.

²⁹ Se exempelvis www.bissogroup.com eller www.dontworry.se.

³⁰ SOU 1995:52 s. 207.

³¹ Återfinns i Bilaga B.

som köparen har erlagt vid sitt godtrosförvärv med eventuella tillägg för kostnad i samband med förvärvet och förbättring av föremålet. Andra stycket innefattar även regeln att lösenbeloppet högst skall motsvara egendomens värde i handeln.

Om en vara vid godtrosförvärvet kostade 4000:- och efter tio år har ett marknadsvärde på 1000:- skall den alltså lösas för 1000:-.

Efter denna summariska beskrivning av principen för lösen skall några observationer med rättsekonomiskt intresse visas.

4.2.1 Lösen vid hävd

Reglerna om hävd i 4 §³² ger den godtrosförvärvande möjlighet till ett starkare äganderättsskydd för egendom som innehafts i god tro under tio år. Starkare i så motto att det inte längre är möjligt för ursprungsägaren att genom vindikation göra anspråk på godset. Tanken från lagstiftarens sida är att den som under lång tid i god tro haft ett föremål har inrättat sig därefter och därför bör slippa att ursprungsägaren vindicerar.³³ Ur ursprungsägarens perspektiv kan också invändas att denne i någon mån inrättat sig, förmodligen fått försäkringsersättning och eventuellt skaffat ett substitut.

Ursprungsägarens möjlighet att återta besittningen av föremålet är dock inte uttömd ens efter det att godtrosförvärvaren vunnit äganderätt genom hävd över det. Ursprungsägaren har nämligen alltid rätt att mot lösen återfå föremålet om anspråket görs gällande inom sex månader från det att han fick kännedom om var föremålet finns³⁴. Som tidigare antytts skall ursprungsägarens lösen motsvara vad godtrosförvärvaren en gång erlade i köpeskilling, med eventuella tillägg för förbättring. Principen som kallas vederlagsprincipen står i kontrast till värdeprincipen som inte vann lagstiftarens gillande men som väl figurerade i förarbetena som tänkbart alternativ.³⁵ Värdeprincipen hade inneburit att lösenbeloppet istället hade varit kopplat till föremålets marknadsvärde då frågan om lösen aktualiserats.

Motiveringen för att man har valt vederlagsprincipen är att man vill skydda den som har blivit av med varor som typiskt sett stiger i värde.³⁶ Från ett bestulet museums horisont är detta en god lösning och ofta det enda sättet att kunna återanskaffa det som stulits men sällan kunnat återförsäkras till sitt verkliga värde. Hade man valt värdeprincipen hade lösenbeloppet motsvarat marknadsvärdet. Då konstpriser ofta följer konjunkturernas svängningar kan marknadsvärdet under en tioårsperiod stiga mycket, något som är ogynnsamt för ett fattigt museum.

³² Återfinns i Bilaga B.

³³ Prop. 2002/03:17 s. 22ff.

³⁴ Godtrosförvärvslagen 5 § 2 st.

³⁵ Prop. 2002/03:17 s. 26ff.

³⁶ Prop. 2002/03:17 s. 26ff.

Att ge en tidigare ägare rätten att lösa till sig förlorat gods efter att den godtrosvärvande genom hävd vunnit äganderätten är intressant att fundera över i rättsekonomiska termer. Även här ges exempel på att den godtroende inte kan försäkra sig mot den förlust det kan innebära att tidigare ägaren ger sig till känna. I det här fallet handlar det dock inte om någon total förlust eftersom den godtroende ersätts enligt vederlagsprincipen. Om föremålet har stigit mycket i värde kan förlusten ändå bli kännbar. Liksom i vindikationsfallet är det inte möjligt för den godtroende att försäkra sig mot förlusten av mellanskillnaden, skillnaden mellan den ersättning han erhåller enligt vederlagsprincipen och varans marknadsvärde.

Den som på billigaste sätt kan bära risken bör göra det enligt ett rättsekonomiskt synsätt, i detta fall bör alltså ursprungsägaren som på ett enkelt sätt kan försäkra sitt föremål bära hela risken. Som lagen nu placerar bördan hamnar den lite mitt emellan ursprungsägaren och godtrosvärvaren genom att vederlagsprincipen tillämpas. Mittemellan såtillvida att båda parter får betala lite var. Godtrosvärvaren bidrar genom att inte erhålla ersättning för föremålets marknadsvärde utan endast ersättning för sina faktiska utlägg. Ursprungsägaren bidrar genom att betala lösen tillskillnad från i vindikationsfallet då ingen ersättning betalas. På samma sätt som vi tidigare konstaterade att vindikationsprincipen inte är godtagbar ur rättsekonomisk synpunkt förhåller det sig även i förevarande fall.

För att nå en rättsekonomiskt rimligare lösning är alltså värdeprincipen att föredra. Då blir godtrosvärvarens förlust endast affektiv och inte ekonomisk. Att som nu erbjuda hävdregeln men i kombination med vederlagsprincipen är lite att ge och ta med samma hand. Ge, genom att erkänna lång innehavstid som något som bör komma godtrosvärvaren till godo i form av äganderätt. Detta erkännande beskärs dock av att ersättningen vid lösen kan uppfattas som låg då den inte speglar marknadsvärdet.

Hur lagen i praktiken kommer att tillämpas i detta avseende är svårt att säga eftersom det dröjer till åtminstone 2013 innan tillämpningen aktualiseras. Utan att dra förhastade slutsatser torde det vara rimligt att tänka sig att det endast är intressant för en ursprungsägare att utnyttja sin lösenmöjlighet i de fall föremålet har stigit kraftigt i värde eller i de fall föremålet har stort affektionsvärde. Tio år är lång tid och för de flestas vidkommande torde det förlorade redan ha ersatts eller kanske har behovet helt upphört.

För ett museum eller annan kulturinstitution som förlorat föremål som ofta kan betraktas som ovärderliga är situationen givetvis en annan. Viljan att återfå det förlorade kan förmodas vara mycket starkt utan att avta med tiden. En rimlig lösning för att säkerställa att stulna kulturföremål på ett smidigt sätt kan återbördas kan då vara någon typ av särregel. Om det kan lösas tillfredställande kan vederlagsprincipen bytas ut mot värdeprincipen i normala lösenfall utan att ställa till den skada det skulle innebära om kulturföremål drabbades. Förmodligen skulle lösenrätten då främst användas av den som tycker att det förlorade har ett mervärde, främst

affektionsvärde, utöver marknadsvärdet som gör det intressant att lösa tillbaka det.

Under utarbetandet av den nya lagen fick dock resonemanget om särregel för viss egendom ge vika, bland annat på grund av förmodade gränsdragningsproblem.³⁷ Mot värdeprincipen talar det faktum att om föremålet för ursprungssägaren inte har det mervärde som exempelvis affektionsvärde utgör så blir hela idén om lösen verkningslös. Ingen kommer att utnyttja möjligheten. Ur rättsekoniskt perspektiv är detta ingen förlust, då kan lösenmöjligheten helt enkelt tas bort. Konsekvensen av detta är att godtrosvärvaren i detta avseende slipper bära en risk han är dåligt skaffad att bära.

4.2.1.1 Försäkring vid hävd

I det föregående har konstaterats att hävdregeln i viss mån stärker godtrosvärvarens äganderätt. Något som får betraktas som positivt ur rättsekonisk synvinkel då den hittillsvarande analysen tyder på att extinktionsprincipen är att föredra framför vindikationsprincipen. Tidigare har också framgått att försäkringsbolagen avvisar möjligheten till försäkring mot vindikation. Frågan är då om försäkringsbolagen har lika njugg inställning till att försäkra mot förlust vid framtida lösen av hävdvunna föremål. Då har ju äganderätten i princip övergått till den godtrosvärvande varför man lättare borde kunna argumentera för en försäkring.

Ponera att försäkringstagaren i detta fall försäkrar varan till marknadsvärdet. Om den rättmätige ägaren vill lösa varan gör han det enligt vederlagsprincipen, medan försäkringsbolaget skulle få stå för den eventuella mellanskillnaden om varan stigit i värde. Alltså skillnaden mellan vederlaget och marknadsvärdet. På så sätt skulle man kunna stärka möjligheten till trygga begagnatköp mot framtida lösenkrav utan att det skulle ske på bekostnad av den rätte ägarens möjlighet att återfå frånhänt gods. Det skulle kanske inte uppfattas som lika etiskt oriktigt om försäkringsbolag åtog sig denna typ av försäkringsobjekt.

Hur det blir med den saken får vi reda på tidigast kring år 2013 då det är först då hävdetiden uppgår till 10 år. Det som talar för försäkringar som skyddar i detta fall är det orimliga i att den som under lång tid har innehaft ett föremål och på många sätt har inrättat sig efter det annars inte får ett fullgott skydd av sitt ägande.

Förmodligen skulle det se illa ut om försäkringsbolagen skulle erbjuda detta skydd i form av specialförsäkring. Det skulle innebära att den godtrosvärvande aktivt skulle teckna en försäkring som han inte behöver om han har äkta god tro då det ju krävs att den godtroende är och förblir godtroende under hela hävdetiden. Om den godtroende förlorar sin goda tro bryts hävdetiden och ett nytt läge infinner sig. Snarare skulle försäkringen kanske ingå i hemförsäkringen eller liknande.

³⁷ Prop. 2002/03:17 s. 26ff.

Som framgår ovan är resonemanget kring försäkring mot förlust vid framtida lösen behäftat med uppenbara brister. Det får ses som ett försök att hitta ett försvar av vederlagsprincipen med de tillkortakommanden principen har, ur ett rättsekoniskt perspektiv, i samband med lösen vid hävd.

4.2.2 Lösen vid panträtt

För panthavare fungerar vindikationsregeln på samma sätt som för andra innehavare nämligen att rätte ägaren utan att behöva betala något kan få tillbaka det som stulits från honom. Liksom andra näringsidkare får panthavaren lov att noga kontrollera med vem han gör affärer, samma transaktionskostnadshöjande insatser krävs av honom. Eventuella förluster kan fördelas på alla lyckade transaktioner, men någon försäkring står inte till buds heller för panthavaren. Som i de tidigare fallen gäller även här att det ur rättsekoniskt perspektiv är en bättre lösning att tillåta exstinktion, eftersom ursprungsgälden har möjlighet att försäkra sig.

Hur mycket stöldgods som florerar på pantbankerna är oklart men undersökningar tyder på att det inte är ett särskilt omfattande problem. En kontroll från år 2000 visade att endast 0,2 promille av det belånade godset utgjorde stöldgods.³⁸ Med tanke på att undersökningen är gjord före lagändringen kan man förmoda att pantbankerna nu för tiden är ännu försiktigare med vem de gör affärer med och att andelen stöldgods nu är ännu lägre. Vilken utformning lagen har spelar för pantbelånarens vidkommande alltså kanske inte så stor roll. Principiellt bör dock exstinktion vara att föredra för det rättsekoniskt goda.

I godtrosförvärvslagens 8 § 2st³⁹ beskrivs principerna för lösen när egendomen finns i panthavares vård.

Eftersom panthavaren använder panten som säkerhet och endast har nytta av den om låntagaren inte löser lånet ligger det i panthavarens intresse att inte låta belåna föremål till ett högre belopp än vad som med säkerhet kan återfås vid en försäljning. Regeln bör innebära att den pantlånare som har en fordran där han gjort en missbedömning av marknadsvärdet vid belåningstillfället alltså inte med nödvändighet kommer att få detta täckt eftersom lösenregeln innebär att lösenbeloppet som högst motsvarar egendomens värde i den allmänna handeln.

Påverkar detta pantbelånaren? Kanske inte i någon större utsträckning då han alltid bär ansvaret för dåliga värderingar inom ramen för hans verksamhet. Om någon belånar en vara men inte löser ut den kommer varan att bjudas ut på offentlig auktion. Tanken är att försäljningen skall täcka pantbankens kostnader för lånet, ränta och administration. Har pantbelånaren missbedömt värdet på varan kommer försäljningslikviden inte täcka fordran. Kunden är i detta läge löst från sitt lån och således fri.

³⁸ Artikel, Crofts, Skyhög ränta ger pankahushåll andrum, DN, 5 juni 2003.

³⁹ Återfinns i Bilaga B.

För man över detta exempel på regeln om lösen med samma förutsättningar om felaktig värdering får alltså den rättmätige ägaren möjlighet att lösa varan enligt vederlagsprincipen eller högst marknadsvärdet vilket således ger pantbelånaren förlust om denne gett ett lån som överstiger varans värde i handeln.

Pantbankens vinst ligger i att låna ut pengar till hög ränta med pantföremålet som säkerhet, ju lägre det inlånade föremålet värderas desto bättre säkerhet utgör det. I normalfallet kommer kunden att lösa sitt lån, om inte, går föremålet till offentlig försäljning. Eventuellt överskott kommer pantsättaren till del, medan ett underskott får täckas av panthavaren som på så sätt straffas för en dåligt gjord värdering.

Eftersom vederlagsprincipen gäller vid lösen med tillägget att lösen högst motsvarar marknadsvärdet blir det ingen skillnad i förlust för panthavaren om varan löses eller försäljs med förlust. I lösenfallet har panthavaren dock möjlighet att rikta anspråk mot pantsättaren eftersom förutsättningarna för lånet varit fel, föremålet har varit behäftat med rättsligt fel.

Om värdeprincipen hade varit förhärskande vilket ju tidigare i hävdlösenfallet ur rättsekonomisk synpunkt verkat mer sympatisk skulle det för pantbelånaren inte innebära någon skillnad oaktat värderingen. Undervärderar panthavaren föremålet för ökad säkerhet vid långivningen innebär det i händelse av lösen att lösenbeloppet täcker panthavarens fordran.⁴⁰ Har panthavaren istället övervärderat föremålet är det marknadsvärdet som sätter gränsen för vad lösen kommer att inbringa.

4.3 Övriga tankar

Om resultatet av lagändringen överensstämmer med målen, nämligen att minska handeln med stöldgods torde även stölderna minska vilket borde få till följd att försäkringspremierna eller självriskerna sjunker vilket ger en rättsekonomiskt positiv effekt som i någon mån utjämnar det faktum att risken egentligen är placerad på den sämste bäraren. Om stölderna minskar avtar samtidigt risken för förvärvare att råka köpa det som är stulet. Om inget stulet omsätts försvinner risken för vindikation och det skulle egentligen inte spela någon roll hos vem lagstiftaren placerar risken eftersom den inte skulle finnas i verkligheten. Utan risk spelar det ingen roll vem som på pappret är bäraren. I en perfekt värld där inget stöldgods figurerar på marknaden skulle även transaktionskostnaderna i samband med köp bli betydligt lägre. Vilken effekt den nya lagen har haft på stölder och omsättningen av stöldgods kunde vara en intressant infallsvinkel vilken dock inte kan omfattas i detta arbete.

En annan fråga som faller utanför detta arbete är i vilken omfattning vindikationsanspråk faktiskt har gjorts gällande sedan lagens ikraftträdande. För att de rättsekonomiska effekterna skall kunna sägas vara negativa i realiteten och inte bara på pappret så krävs ju faktiskt att ursprungsgärens

⁴⁰ Jämf. författningsförslag 6§, SOU 2000:56 s. 174f.

tar vara på sin rätt att vindicera. Om ingen utnyttjar möjligheten till vindikation uteblir de praktiska konsekvenserna för den godtrosvärvande.

5 Slutsats

5.1 Var lagändringen lyckad ur ett rättsekonomiskt perspektiv?

Spontant är svaret på frågan nej. Ur rättsekonomisk effektivitetssynpunkt är det enda rimliga att placera risken på den som lättast, billigast kan bära den. Med den synen borde ursprungsgälden genom lättillgänglig försäkring vara bäste bärare av risken. Därmed framstår extinktionsprincipen som den vettigaste lösningen.

Som lagen nu är utformad, med vindikation, torde även fortsättningsvis ursprungsgälden skaffa försäkringar för sina ägodelar. I många fall kan man inte räkna med att godsets vidare öden blir känt för ursprungsgälden varför ett gott försäkringsskydd även framgent kommer att utgöra en viktig del i samhället trots möjligheten till vindikation.

Att utforma fungerande försäkringar mot risken att förlora godtrosvärd gods genom vindikation är visserligen juridiskt sett ingen omöjlighet men ter sig redan efter en enklare analys som svårt att genomföra i praktiken. Som konstaterats skulle det kunna skapas fungerande försäkringar för smärre kollektiv med särpräglade handelsmönster. Ett exempel är antikhandlare, en någorlunda homogen grupp med likartat sätt att göra affärer på. Denna grupp framstår dock inte som förlorare genom lagändringen då de inom verksamheten kan bära en och annan förlust som ju en vindikation innebär för godtrosvärdaren.

Som den stora förloraren framstår istället den som sällan gör begagnataffärer och som på grund av bristande rutin och okunskap faller offer för oärliga säljare. För denne är det svårt att skapa en försäkring utan försäkringsbolagens hjälp. Sällanköparen får istället förlita sig på den möjlighet till ersättning som finns i reglerna om rättsligt fel.

Det ovan redovisade handlar om lagens 3 §, vad gäller frågan om lösen av egendom förlorad genom godtrosvärd eller hävd i 5 § blir svaret delvis annorlunda. Hävdregeln förutsätter innehav av godset i god tro under tio år. Efter detta kan ursprungsgälden lösa föremålet enligt vederlagsprincipen. Då tio år förflutit torde de flesta begagnatköpare räkna med att exempelvis den gamla cykeln eller tavlan på väggen tillfullo är deras egendom. Att efter denna tid av inrättande plötsligt bli avkrävd ett föremål om än mot lösen kommer förmodligen uppfattas som märkvärdigt. I synnerhet kan förmodas att vederlagsprincipen kommer att uppfattas i det närmaste som ett hån i de fall föremålen kraftigt stigit i värde. Som konstaterats skulle värdeprincipen vara att föredra ur rättsekonomisk synpunkt. I en rättsekonomisk analys hör inga andra värderingsmodeller hemma än just den rättsekonomiska varför förslaget om särregler för kulturföremål inte egentligen hör hemma i detta

arbete. Dock kan det vara intressant som förslag om det innebär att den sammanlagda rättsekonomiska vinningen ökar genom förändringen.

Bilaga A

Lag (1986:796) om godtrosvärv av lösöre – före lagändring

Inledande bestämmelser

1 §

Denna lag gäller förvärv i god tro av rätt till lösöre.

Lagen gäller inte sådana godtrosvärv beträffande vilka särskilda föreskrifter finns i annan lag.

Förutsättningar för godtrosvärv

2 §

Har någon förvärvat lösöre genom överlåtelse från någon annan som hade egendomen i sin besittning men varken var ägare till den eller behörig att förfoga över den på det sätt som skett, får förvärvaren äganderätt till egendomen, om han har fått den i sin besittning och var i god tro.

3 §

En förvärvare skall anses ha varit i god tro endast om det är sannolikt att egendomens beskaffenhet, de förhållanden under vilka den utbjöds och omständigheterna i övrigt var sådana att han inte borde ha misstänkt att överlåtaren saknade rätt att förfoga över egendomen.

Lösen

4 §

Den som på grund av någon annans godtrosvärv har förlorat äganderätten till viss egendom har rätt att få tillbaka egendomen mot lösen.

Den som vill lösa till sig egendomen skall kräva tillbaka den från innehavaren inom tre månader från det att han fick eller måste antas ha fått kännedom om dennes innehav. Gör han inte det, är rätten att kräva tillbaka egendomen förlorad.

5 §

Lösen skall motsvara ägarens kostnader för förvärv av egendomen och dess förbättring. Har ägaren förvärvat egendomen genom gåva, arv, testamente eller bodelning skall även kostnad som ägarens fångesman haft för förvärv av egendomen och dess förbättring inräknas i lösenbeloppet. Detta gäller dock bara under förutsättning att fångesmannen skulle ha haft rätt till lösen om återkrav hade framställts mot honom.

Vid bestämmandet av lösen tas hänsyn till förändringar i penningvärdet. Lösen skall motsvara högst egendomens värde i den allmänna handeln.

6 §

Lösenbeloppet skall betalas till egendomens ägare. Har någon till säkerhet för en fordran en rätt till egendomen som är skyddad mot ägarens borgenärer, skall dock så mycket av lösenbeloppet betalas till honom som svarar mot värdet av denna fordran. Har någon i annat fall en rätt till egendomen som är skyddad mot ägarens borgenärer, skall så mycket av lösenbeloppet betalas till honom som svarar mot värdet av denna rätt.

Godtrosförvärv av panträtt

7 §

Vad som sägs i denna lag om godtrosförvärv av äganderätt gäller också godtrosförvärv av panträtt.

Har någon gjort ett godtrosförvärv av panträtt i lösöre och vill någon annan lösa till sig egendomen enligt 4 §, skall lösenbeloppet svara mot värdet av den fordran för vilken egendomen är pantsatt, dock högst egendomens värde i den allmänna handeln.

Bilaga B

Lag (1986:796) om godtrosvärv av lösöre – efter lagändring

Inledande bestämmelser

1 §

Denna lag gäller förvärv i god tro av rätt till lösöre.

Lagen gäller inte sådana godtrosvärv av lösöre beträffande vilka särskilda föreskrifter finns i annan lag.

Godtrosvärv av äganderätt

2 §

Har någon förvärvat lösöre genom överlåtelse från någon annan som hade egendomen i sin besittning men varken var ägare till den eller behörig att förfoga över den på det sätt som skett, får förvärvaren äganderätt till egendomen, om han har fått den i sin besittning och var i god tro.

En förvärvare skall anses ha varit i god tro endast om det är sannolikt att egendomens beskaffenhet, de förhållanden under vilka den utbjöds och omständigheterna i övrigt var sådana att han inte borde ha misstänkt att överlåtaren saknade rätt att förfoga över egendomen. Lag (2003:161).

3 §

Även om förutsättningarna för godtrosvärv enligt 2 § är uppfyllda, består ägarens rätt till egendomen, om egendomen har frånhänts honom genom att någon olovligt tagit den eller tilltvingat sig den genom våld på person eller genom hot som innebar eller för den hotade framstod som trängande fara. Kräver ägaren inte tillbaka egendomen från innehavaren inom sex månader från det att han fick eller måste antas ha fått kännedom om dennes innehav, får förvärvaren dock äganderätt till egendomen. Lag (2003:161).

Hävd

4 §

Har någon med äganderättsanspråk innehaft lösöre i tio år efter att ha förvärvat egendomen genom överlåtelse från någon som varken var ägare till den eller behörig att förfoga över den på det sätt som skett, får han äganderätt till egendomen på grund av hävd. Han får dock inte äganderätt om han vid förvärvet eller under innehavet borde ha misstänkt att överlåtaren saknade rätt att förfoga över egendomen. Samma regler gäller om egendomen efter en sådan överlåtelse i tio år med äganderättsanspråk innehafts av flera efter varandra på grund av överlåtelse eller arv, testamente, bodelning eller något annat liknande fång. Villkoret om god tro gäller samtliga innehavare. Lag (2003:161).

Lösen

5 §

Den som på grund av någon annans godtrosvärv eller hävd har förlorat äganderätten till viss egendom har rätt att få tillbaka egendomen mot lösen.

Den som vill lösa till sig egendomen skall kräva tillbaka den från innehavaren inom sex månader från det att han fick eller måste antas ha fått kännedom om dennes innehav. Gör han inte det, är rätten att få tillbaka egendomen förlorad. Lag (2003:161).

6 §

Lösen skall motsvara ägarens kostnader för förvärv av egendomen och dess förbättring. Har ägaren förvärvat egendomen genom gåva, arv, testamente eller bodelning skall även kostnad som ägarens fångesman haft för förvärv av egendomen och dess förbättring inräknas i lösenbeloppet. Detta gäller dock bara under förutsättning att fångesmannen skulle ha haft rätt till lösen om återkrav hade framställts mot honom.

Vid bestämmandet av lösen tas hänsyn till förändringar i penningvärdet. Lösen skall motsvara högst egendomens värde i den allmänna handeln.

7 §

Lösenbeloppet skall betalas till egendomens ägare. Har någon till säkerhet för en fordran en rätt till egendomen som är skyddad mot ägarens borgenärer, skall dock så mycket av lösenbeloppet betalas till honom som svarar mot värdet av denna fordran. Har någon i annat fall en rätt till egendomen som är skyddad mot ägarens borgenärer, skall så mycket av lösenbeloppet betalas till honom som svarar mot värdet av denna rätt.

Godtrosvärv av panträtt

8 §

Vad som sägs i denna lag om godtrosvärv av äganderätt gäller också godtrosvärv av panträtt.

Har någon gjort ett godtrosvärv av panträtt i lösöre och vill någon annan lösa till sig egendomen enligt 5 §, skall lösenbeloppet svara mot värdet av den fordran för vilken egendomen är pantsatt, dock högst egendomens värde i den allmänna handeln. Lag (2003:161).

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

SOU 1984:16 Förvärv i god tro, Betänkande av utredningen om godtrosvärfvärv av stöldgods m.m. Liber, Stockholm 1984.

SOU 1995:52 Godtrosvärfvärv av stöldgods, Betänkande av Godtrosvärfvärvsutredningen. Graphic Systems AB, Malmö 1995.

SOU 2000:56 Vindikation av stöldgods, Betänkande av Utredningen om nya regler om godtrosvärfvärv. Elanders Gotab 33173, Stockholm 2000.

Prop. 2002/03:17 Regeringens proposition, Förvärv av stöldgods i god tro.
www.regeringen.se/content/1/c4/08/27/dbcf254d.pdf 2006-11-23

Heidbrink, Jakob, Schelin, Johan, Tiberg, Hugo, Institutet för sjörätt och annan transporträtt, Remissyttrande över SOU 2000:56.
www.juridicum.su.se/transport/Forskning/Remisser/y_vindikation.htm
2006-11-17

Ramberg, Anne, Sveriges advokatsamfund, R6840/2000. Remissyttrande över SOU 2000:56.
www.advokatsamfundet.se/Documents/Advokatsamfundet_sv/Remissvar/79377_20060922113247.pdf 2006-11-17

Övrig litteratur

Dahlman, Christian, Glader, Marcus, Reidhav, David, Rättsekonomi En introduktion, Studentlitteratur, andra upplagan, Lund 2004.

Artiklar

Akerlof, George A., The Market for "Lemons": Quality Uncertainty and the Market Mechanism, The Quarterly Journal of Economics, Vol. 84, No. 3. (Aug., 1970) s.488-500.
www.jstor.org 2006-05-28

Roeck Hansen, Tom, Äntligen, publicerad i Atlantica- Tidningen för våra båtägare, 1/2003, återgiven på
www.modernaforsakingar.se/files/xY66yyyy.pdf 2006-11-23

Crofts, Maria, Skyhög ränta ger panka hushåll andrum, publicerad i Dagens Nyheter 5 juni 2003, återgiven på
www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=678&a=148336 2006-11-17

Hemsidor

www.planka.nu 2006-11-17

www.bissogroup.com 2006-11-17

www.dontworry.se 2006-11-17

Rättsfallsförteckning

NJA 2004 s. 633